

Struktura, metodika i funkcioniranje znanstvenog rada

Logičke zakonitosti znanstvenog rada

Prof. dr. sc. Mladen Petrovečki

Klinički zavod za laboratorijsku dijagnostiku,
KB Dubrava, Zagreb
Katedra za medicinsku informatiku,
Medicinski fakultet Sveučilišta u Rijeci

1. Pravopis/gramatika

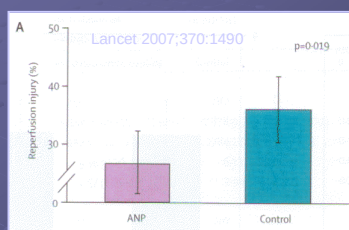
Statistički recenzenti i statistički uređnik

Urednici biomedicinskih časopisa nisu u dovoljnoj mjeri upoznati ni školovani, a ni vješti u pregledavanju statističke metodologije i računalne analize u svim rukopisima koje istražuju kompleksne pojave, uključujući složene uzroke ili skupine, tj. primjenjuju sofisticirane varijante statističkih testova ili provode netočnije usporedbe podataka (2). Njima je potreban pomoć stručnog procjenitelja kako kod ocjene ustroja istraživanja, tako i kod provjere statističke metodologije. Takvu pomoć može pružiti kompetentni znanstvenik – statistički recenzent. Statistički recenzent sa stalnom pozicijom u uredništvu časopisa obično se naziva statističkim urednikom (5,6).

Za časopis bi bilo poželjno kad bi statistički urednik, s tim i komentirao sve rukopise koji se pripremaju za objavu. Kod nekih časopisa, kao što je *Croatian Medical Journal*, statistička recenzija svih rukopisa koje je glavni urednik prihvatio za objavu sastavlja se dio redovnog postupka recenzije članka (7). Kod drugih časopisa, kao što je *The Lancet*, na statističku se recenziju daju samo oni rukopisi koje su stručni recenzenti već prihvatili (8).

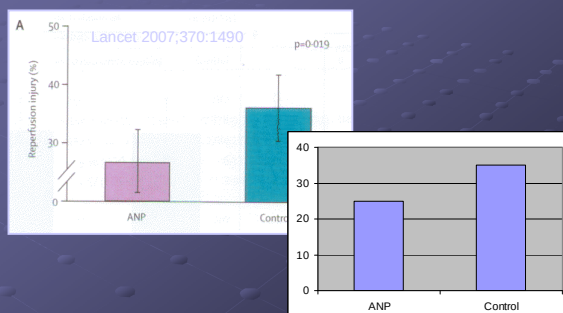
Glavni cilj statističke recenzije, koji često obuhvaća recenziju i statističke i epidemiološke metodologije, testiranje hipoteza i korelacije, je ocjenjivanje kvalitete provedene i rezultata.

Zašto treba poštivati pravila?

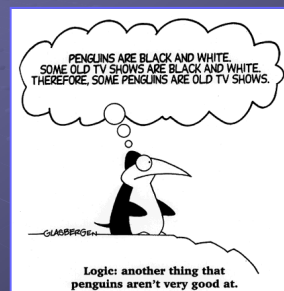

Zašto treba poštivati pravila?

Zašto treba poštivati pravila?

2. Logičko zaključivanje

www.glasbergen.com/

Logika znanstvenoga rada

1. uporaba logičkih pravila i logike uopće kao područja izraženih oblika valjane misli još je izrazitija i stroža u znanostima i filozofiji...
2. budući znanost prepoznavamo po spoznajnoj metodi i predmetu ili objektu istraživanja, nedvojbeno je logičnost nužna pretpostavka svake znanstvene metodologije...

Mirko Jakić. Logika. Školska knjiga, Zagreb 2003.

Logika znanstvenoga rada

3. ...posebice vidljivo u neprestanoj uporabi logičkih oblika misli kao što su sudovi, zaključci, definicije, razdiobe, dokazi itd.
4. logika izražava formalne uvjete valjanosti, neprestan je trud znanstvenika usklađivanje te nužne pretpostavke s metodologijskim uputama svrha kojih je otkrivanje istinitosti...

Mirko Jakić. Logika. Školska knjiga, Zagreb 2003.

3. Neznastveni postupci

- ustrajnost (navika, stav, vjerovanje, inercija)
- autoritet
- intuicija (očiglednost)

4. Dokaz

dokaz – sve prije nego jednostavna radnja

5. Istraživačka logika

- deterministički model sustava
- probabilistički model sustava
- vjerojatnost događaja $\Rightarrow P(D)$

$$0 \leq P(D) \leq 1$$

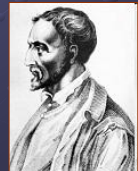
6. Vjerojatnost

Vjerojatnost, pojam

- izračun matematičke vrijednosti ostvarivanja nekog događaja
- matematički $\Rightarrow$ teorija vjerojatnosti
  - statistika
  - matematika
  - znanstvena metodologija
  - logika i filozofija
- zaključivanje o ostvarivosti događaja

Vjerojatnost, izračun

- vjerojatnost događaja, P (*probability*)
- broj povoljnih mogućnosti
$$P = \frac{\text{broj povoljnih mogućnosti}}{\text{ukupni broj mogućnosti}}$$
- vrijednost u rasponu 0–1:
  - 0 – vjerojatnost nemogućeg događaja
  - 1 – vjerojatnost sigurnog događaja

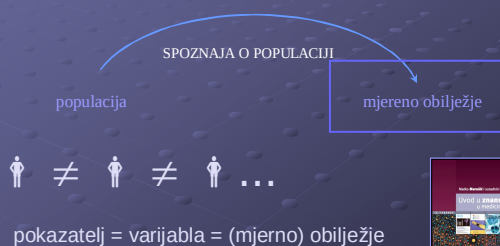
Vjerojatnost, izraz

- *probability*
  - vjerojatnost, mogućnost
- *possibility*
  - mogućnost, vjerojatnost, izvedivost
- *likelihood*
  - vjerojatnost, mogućnost
- *chance*
  - mogućnost, prigoda, slučaj, slučajnost, vjerojatnost, sreća, povoljna prilika
- *odds*
  - izgled, prednost, vjerojatnost, slučajnost

7. Statistika

- izračun vjerojatnosti – P
(probabilistički model sustava)
- deskriptivna statistika
  - prikupljanje, obradba i prikaz podataka
- statistička raščlamba
  - numeričko raščlanjivanje pojava i događaja
  - tumačenje odnosa
  - pronalaženje pravilnosti
  - zaključivanje
- statistička teorija

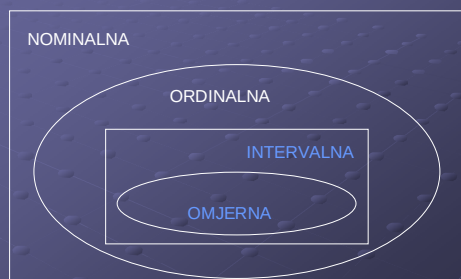
8. Mjerenje 9. Istraživanje

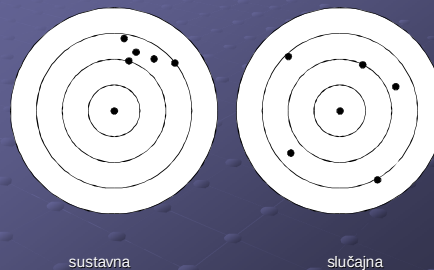
10. Pokazatelj

- sve pokazatelje istraživanja
- što više pokazatelja
- pitanje kraja istraživanja
- jednostavni $\Rightarrow$ složeni (podatci)
- preciznost iskaza vrijednosti
- mjerne ljestvice $\rightarrow$

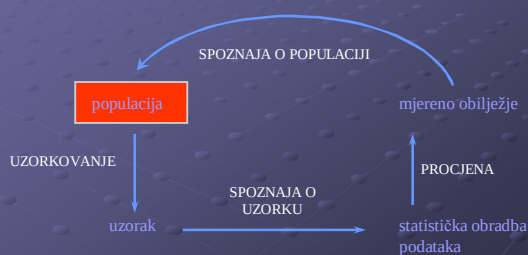
11. Mjerne ljestvice

12. Pogreška mjerenja

13. Populacija

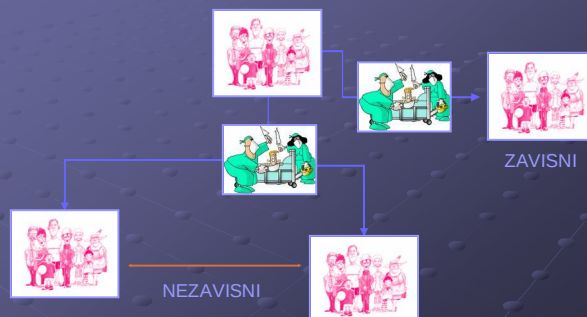
14. Uzorak

- dio populacije
  - pojmovna odrednica
  - vremenska odrednica
  - prostorna
  - veličina uzorka

Uzorak

- reprezentativan
- mjerljiv
- slučajni (probabilistički)
  - jednostavni
  - sustavni
  - slojevit (stratificirani)
  - skupovni (klasterirani)
- neprobabilistički
  - prigodni

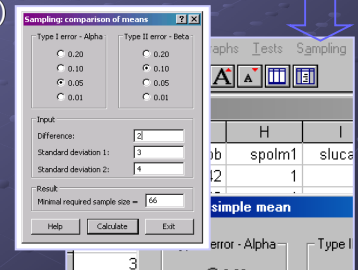
Zavisni i nezavisni uzorci

15. Uzorkovanje

Uzorkovanje

- uzorkovanje – MedCalc (engl. *sampling*)

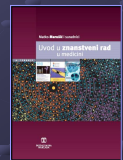

16. Pristranost (uzorkovanja)

pristranost (iskrivljenje, engl. *bias*)

Pristranost kao sustavna pogreška uzorkovanja

- prevalencijsko (Neymanovo) iskrivljenje
- iskrivljenje stope primitka (Berksonova zablude)
- iskrivljenje odgovora
- iskrivljenje pripadnosti
- iskrivljenje odabira postupaka

17. Maskiranje

- jednostruko
- dvostruko
- trostruko
- četverostruko

Pristranost tijekom maskiranja

18. Kontrolna skupina

- kontrolna ili poredbena skupina
- usporedba sa skupinom koja je nadzirana
- pokus
- Hawthorneov efekt
  - istraživanja **bez** kontrolne skupine
  - jedinka mijenja ponašanje samo stoga što zna da je obuhvaćena istraživanjem
  - jedinka se osjeća bolje samo stoga što je postala dijelom istraživanja

19. Hipoteza

- put do dokaza
- privremeno tumačenje
- znanstvena hipoteza istraživanja
- statistička hipoteza

<http://nhcs.k12.in.us/nhe/sciencefair/>

20. Statistička hipoteza

- ◆ elementarna tvrdnja
- ◆ točna (istinita) ili netočna (neistinita)
- ◆ provjera hipoteze → **traženje istine** →

Statistička hipoteza

- ◆ istina ⇔ stvarno, objektivno stanje probabilistički sustav:
istina → **vjerojatnost**
- ◆ značajno ⇔ ono što se ostvaruje na svaki drugi način osim slučajno:
iskaz vjerojatnosti → **razina značajnosti**

21. Nulta hipoteza

Nema razlike!

22. Testiranje statističke hipoteze

- postavljanje hipoteze
- odabir statističkog testa
- određivanje razine značajnosti
- izračunavanje statistike testa
- zaključivanje

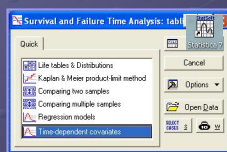
23. Statistički testovi

Ljestvica	Jedan uzorak	Dva uzorka		Tri i više uzoraka	
		Ovisni	Neovisni	Ovisni	Neovisni
Nominalna	binomni test	McNemara		Cohran	
	hi-kvadrat		Fisher		hi-kvad
Ordinalna	Kol.-Smim.	Wilcoxon		Friedman	
	homologni		hi-kvadrat/		
Intervalna		MW			p/medijan
		Moses		KW	
Omjerna	...				

24. Pogreške testiranja hipoteze

PRAVO STANJE		ZAKLJUČENO
RAZLIKA POSTOJI (H_1)	RAZLIKA NE POSTOJI (H_0)	
ISPRAVAN ZAKLJUČAK	α -pogrješka (I. vrste) (H_0 odbaciti)	RAZLIKA POSTOJI
β -pogrješka (II. vrste)	ISPRAVAN ZAKLJUČAK (H_0 prihvatiti)	RAZLIKE NEMA

25. Programska potpora

26. Zaključak

- mala vrijednost $P \Rightarrow$ mala vjerojatnost neprihvaćanja (odbacivanja) istinitoga
- zaključivanje:
  - $P < \alpha$
  - vjerojatnost istinitosti H_0 je mala
  - odbacujemo (ne prihvaćamo) nultu hipotezu
  - prihvaćamo alternativnu, H_1
  - potvrdimo je, *iskazemo je*, uz $P = \dots$

Zaključak

Primjer 3

- Izmjerena je koncentracija IL8 u krvi u trideset bolesnika s operacijom na otvorenom srcu, i početka operacije, i hipotermiji.
- Pitanje: ovisi li koncentracija IL8 o hipotermiji?

Primjer 3

- H_0 : nema razlike
- Mann-Whitneyjev test
- $(\alpha = 0,05)$
- izračun
- zaključak: $P > \alpha$; H_0 prihvaćamo; $\Rightarrow H_0$
- skupine se NE razlikuju ($P=0,809$)

- A. postavljanje hipoteze
- B. odabir statističkog testa
- C. određivanje razine značajnosti
- D. izračun statistike testa
- E. zaključak

Average rank of first group	15,2250
Average rank of second group	14,0833
Large sample test statistic Z	0,241968
Two-tailed probability	P = 0,8098

Zaključak?

a predictor. All statistical tests were performed using the SAS software system and significance was determined when P -values were less than 0.05.

Lupus 2004;14:426

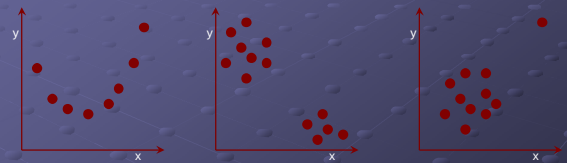
in Group I–II versus Group III was marginally significant ($P = 0.07$). However, when tests were

($P = 0.0007$) and a marginally significant increase in creatinine clearance ($P = 0.096$). There was no statistically significant longitudinal effect in serum creatinine levels.

27. Što DA i što NE?

- koja se hipoteza dokazuje
- što se računa
- kako (što je temelj matematičkog izračunavanja)
- prednosti
- uvjeti
- koja su ograničenja

Primjer 1: kada NE računati r

Primjer 2: kada NE računati χ^2

hrana u kantini	studenti iz Zagreba	studenti izvan Zagreba
dobra	10	31
loša	0	19
ukupno	10	50

28. Značajnost vs. 29. preciznost

- statistička značajnost
- klinička značajnost

28. Značajnost vs. 29. preciznost

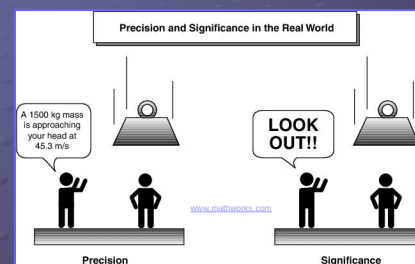
Table 1
MSD TGF MS protein peaks differentially expressed in patient sera from SLE before and after therapy

Mass (m/z)	P	Patients with newly distinct protein/peaks (n = 12/1000)	P	Patients with newly distinct protein/peaks (n = 12/1000)
4004	0.0001		0.008	
4758	0.0005		0.0005	
5758	0.0001		0.00000008	
6441	0.00009		0.0001	
6447	0.0005		0.0001	
8155	0.0007	6/9	0.0001	12/15
8728	0.0004		0.0001	
11405	0.0001	8/9	0.00000003	14/15
11520	0.00007	8/9	0.00000001	14/15
11641	0.00005	8/9	0.00000001	14/15
11718	0.0004		0.00002	
11805	0.0002		0.0000006	
12703	0.0005	7/9	0.04	6/15
12815	0.0002	7/9	0.04	9/15
22389	0.0002		0.00005	
22627	0.0002		0.06	
22759	0.0002		0.00005	
33427	0.00001	6/9	0.00001	11/15
44227	0.0001	7/9	0.000009	11/15
76985	0.0006		0.00009	
78502	0.0009		0.0001	
78514	0.0008		0.00002	
79214	0.0007		0.00002	

15 proteins between mass spectra of sera before and after treatment therapy. Sera from 12 patients with SLE who responded to conventional therapy were analyzed before and after therapy by TGF MS (see Methods). MS/MS spectra were analyzed by MS/MS. 15 proteins were identified as differentially expressed (P < 0.001) before and after treatment. Proteins are listed according to mass (m/z). Usually, laboratory data on 15000 mass values is provided. The most clearly different between patient sera before and after treatment were used. These proteins represent potential biomarkers of active disease. MSD, mass spectrometry; SLE, systemic lupus erythematosus; TGF, tandem mass spectrometry.

Arthritis research & therapy
2005;7:R746

28. Značajnost vs. 29. preciznost

30. Istina

MEDICINSKA INFORMATIKA

Prof. dr. Mladen Petrovečki

Katedra za medicinsku informatiku
Medicinski fakultet Sveučilišta u Rijeci
<http://mi.medri.hr>

Odjel za imunološke pretrage
Klinički zavod za laboratorijsku dijagnostiku
Klinička bolnica "Dubrava", Zagreb
www.kbd.hr/lab

 mladenp@kbd.hr